

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

PAŽYMA DĖL X SKUNDO PRIEŠ VILNIAUS APSKRITIES VYRIAUSIĄJĮ POLICIJOS KOMISARIATĄ

2020-12-10 Nr. 4D-2020/1-487
Vilnius

SKUNDO ESMĖ

1. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius gavo X (toliau vadinama ir – Pareiškėjas) advokato Y (toliau vadinama ir – Advokatas) skundą (toliau vadinama ir – Skundas) dėl Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato (toliau vadinama ir – Vilniaus AVPK) pareigūnų veiksmų (neveikimo), galimai nepagrįstai naudojant prieš Pareiškėją specialiąsias priemones (antrankius).

2. Skunde, be kitų aplinkybių, nurodoma:

„X sulaikymo metu į areštinę keturis kartus buvo kviečiama greitoji pagalba dėl X patirtos hipertenzijos krizės. Sulaikymo metu prieš jį buvo panaudota fizinė prievarta (specialiosios priemonės) – jo rankos buvo surakintos antrankiais, – kai jis buvo vežamas į Respublikinę Vilniaus universitetinę ligoninę. X gynėjui paaiškino, kad į gydymo įstaigą jis buvo vežamas automobilio vietoje, kuri buvo atskirta nuo pareigūnų, užrakinta, ant automobilio langų buvo grotos. Jis buvo vežamas su antrankiais automobilyje, paskui buvo vedamas su antrankiais nuo automobilio į gydymo įstaigą, gydymo įstaigos priimamajame, kur buvo laukiančių žmonių, antrankiai nebuvo nuimti net ir tuo metu, kai jis ėjo į tualetą. Antrankiai buvo nuimti tik tuo metu, kai jam buvo matuojamas kraujo spaudimas. Jį su antrankiais matė gydymo įstaigos lankytojai ir medicinos personalo darbuotojai. [...]. X neteistas, 60 metų amžiaus, buvo sulaikytas dėl nesunkaus nusikaltimo galimo padarymo, pareigūnams nesipriešino ir vykdė jų nurodymus, nekėlė pavojaus sau ar kitiems, buvo patalpintas į areštinę, kur dėl streso patyrė hipertenzijos krizę. X vežant iš areštinės į gydymo įstaigą ir atgal (ne faktinio sulaikymo metu) vesdintas pareigūnų veiksams nesipriešino, grėsmės nekėlė, nebuvo linkęs pabėgti, žalotis, jo konvojavimas į ligoninę neprilygo ekstremaliam, didelio pavojaus atvejui, tačiau jis patyrė pareigūnų fizinę prievartą, nes jo atžvilgiu viešai buvo panaudotos specialiosios priemonės – antrankiai. X, kuris ligoninės teritorijoje ir patalpose buvo viešai policijos pareigūnų vedamas su antrankiais, patyrė pažeminimą ne tik aplinkinių, bet ir savo akyse, patyrė gėdos jausmą, baimę ir fizinį skausmą” (šios ir kitų citatų kalba netaisyta).

3. Pareiškėjas ir jo Advokatas Seimo kontrolieriaus prašo ištirti Skunde nurodytas aplinkybes.

TYRIMAS IR IŠVADOS

Tyrimui reikšmingos faktinės aplinkybės

4. Seimo kontrolierius 2020 m. balandžio 20 d. raštu Nr. 4D-2020/1-487/3D-1052 kreipėsi į Vilniaus AVPK, prašydamas paaiškinti Skunde nurodytas aplinkybes. 2020 m. gegužės 13 d. Seimo kontrolierius gavo 2020 m. gegužės 13 d. Vilniaus AVPK raštą Nr. 10-S-19378(1.46E-10).

Šiame rašte ir prie jo pridėtuose dokumentuose nurodoma:

4.1. „Pervežant X iš areštinės į gydymo įstaigą ir atgal, specialiosios priemonės (antrankiai) panaudoti vadovaujantis [...] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. lapkričio 23 d. nutarime Nr. 1162 „Dėl Specialiųjų priemonių specifikacijos ir specialiųjų priemonių panaudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ nustatytais pagrindais“;

4.2. „Vilniaus apskr. VPK [...] pareigūnai gavo nurodymą konvojuoti jau sulaikytą asmenį iš areštinės į gydymo įstaigą, atvyko ir konvojavo asmenį naudodami specialiąsias priemones (antrankius), nes asmuo buvo vežamas tarnybiniu automobiliu, nepritaikytu konvojuoti“;

4.3. „Konvojavimo metu patroliai X paaiškino, kodėl naudojamos specialiosios priemonės (antrankiai), asmuo nesipriešino, tik žodžiu reiškė nepasitenkinimą, žadėjo skųstis ir siekti, kad patroliai būtų nubausti, o gal net atleisti.“

Tyrimui reikšmingi Lietuvos Respublikos teisės aktai

5. Policijos įstatymo:

5.1. *4 straipsnis „Policijos veiklos principai“* – „2. Policijos veikla grindžiama profesinės etikos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, politinio neutralumo, veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo, tarnybinio pavaldumo, subsidiarumo, taip pat prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principais“;

5.2. *22 straipsnis „Bendrosios pareigūnų teisės“* – „1. Pareigūnas, atlikdamas jam nustatytas funkcijas, turi teisę: [...] 4) šio įstatymo nustatyta tvarka panaudoti prievartą; [...]“;

5.3. *27 straipsnis „Prievartos naudojimo sąlygos“* – „1. Pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą tik tarnybinio būtinumo atvejais ir tik tiek, kiek to reikia tarnybinėms pareigoms įvykdyti. Pareigūnas naudoti prievartą privalo adekvačiai esamoms aplinkybėms ir proporcingai esamam pavojui, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą ir individualias pažeidėjo savybes. Fizinė prievarta naudojama tik tada, kai psichinė prievarta buvo neveiksminga arba kai bet koks delsimas kelia pavojų pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai. [...]. 4. Pareigūnas turi teisę naudoti antrankius ir surišimo priemones: 1) prieš agresyvius ar linkusius žalotis asmenis; 2) konvojuodamas arba pristatydamas į policijos įstaigą, kitą instituciją ar įstaigą administracinius nusižengimus ar nusikalstamas veikas padariusius (galimai padariusius) asmenis, atlikdamas šių asmenų apžiūrą, taip pat vykdydamas asmenų grąžinimą į Lietuvos Respubliką. [...]. 10. Specialiųjų priemonių specifikaciją ir panaudojimo tvarką nustato Vyriausybė.“

6. Specialiųjų priemonių panaudojimo tvarkos aprašo, patvirtino Vyriausybės 2016 m. lapkričio 23 d. nutarimu Nr. 1162 (Aprašas):

6.1. *4 punktas* – „Pareigūnas, prieš panaudodamas specialiąsias priemones, privalo įvertinti asmens pasipriešinimo lygį, specialiųjų priemonių naudojimu siekiamą tikslą, kokio poveikio efektyvumo tikimasi panaudojus specialiąsias priemones, galimybes pasinaudoti specialiųjų priemonių sukeltu poveikiu, specialiųjų priemonių panaudojimo ir poveikio padarinius, savo atsitraukimo, priedangos ir kitų specialiųjų priemonių panaudojimo galimybes, jeigu panaudotos specialiosios priemonės būtų nepakankamai veiksmingos“;

6.2. *12 punktas* – „Pareigūnas gali naudoti [...] specialiąsias priemones: [...] 12.2. prieš agresyvų, linkusį žalotis asmenį, taip pat konvojuodamas arba pristatydamas į policijos įstaigą, kitą

instituciją ar įstaigą administracinį nusižengimą ar nusikalstamą veiką padariusį arba galbūt padariusį asmenį, atlikdamas šio asmens apžiūrą, taip pat vykdydamas asmens išsiuntimą iš Lietuvos Respublikos ar šio asmens grąžinimą į Lietuvos Respubliką – asmens judesių ribojimo priemonės; [...].“

Seimo kontrolieriaus darbo praktika

7. Seimo kontrolieriaus 2020 m. vasario 21 d. ataskaitoje Nr. NŽTI-2019/1-1 nurodoma:

7.1. „[...] pareigūnams suteikta diskrecija atliekant pareigas naudoti prievartą nėra absoliuti. Pareigūnai fizinę prievartą prieš asmenis turi teisę naudoti tik išskirtiniais, teisės aktuose numatytais, atvejais, tik esant tam tikroms sąlygoms ir ne daugiau, nei reikia teisėtiems tikslams pasiekti, bei turi būti tinkamai parengti veikti situacijomis, susijusiomis su prievartos naudojimu“;

7.2. „Sistemiškai vertinant [...] Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatas specialiosios priemonės (tokios kaip antrankiai, asmenų sulaikymo, surišimo ar tramdymo priemonės ar įrankiai) pareigūnų gali būti naudojamos net ir nesusidarius neišvengiamo pavojaus situacijoms, konvojuojant arba pristatant į policijos įstaigą, kitą instituciją ar įstaigą administracinius nusižengimus ar nusikalstamas veikas padariusius (galimai padariusius) asmenis, tačiau tik tuomet, jei šie asmenys nevykdo teisėtų nurodymų arba reikalavimų, pasyviais veiksmais (arba neveikimu) priešinasi sulaikymui ar vengia pareigūno veiksmų arba nuo jų išsisukinėja“;

7.3. „[...] teisėsaugos institucijų atsakingų asmenų teigimu, pareigūnai savo veikloje griežtai vadovaujasi jų veiklą reglamentuojančiais teisės aktais ir fizinę prievartą taiko laikydamiesi juose nustatytos tvarkos ir sąlygų, t. y., fizinę prievartą naudoja proporcingai esamam atvejui, t. y., įvertinę konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą bei individualias pažeidėjo savybes, ir tik tada, kai psichinė prievarta buvo neveiksminga arba kai bet koks delsimas kelia pavojų pareigūno ar kito asmens gyvybei ir sveikatai. Tačiau tyrimo metu surinkta informacinė medžiaga atskleidžia tai, jog pastaraisiais metais būta pareigūnų panaudotos galimai perteklinės fizinės prievartos atvejų, kai prieš pareigūnams nesipriešinusius asmenis buvo panaudota tiek fizinė prievarta, tiek ir buvo viešai demonstruojamos nesipriešintiems asmenims taikomos specialiosios priemonės. [...] Seimo kontrolieriui kyla abejonių, ar policijos pareigūnai iš tiesų visais atvejais vadovaujasi fizinės prievartos taikymo sąlygas apibrėžiančiais teisės aktais ir visuomet prievartą naudoja proporcingai. [...] Seimo kontrolierius pažymi, kad fizinė prievarta prieš asmenis, kurie nesipriešina, nekelti pavojaus pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai, nėra pateisinama, todėl atkreipia dėmesį į įstatymuose įtvirtintų imperatyvių nuostatų, kuriose numatytos pareigūnų fizinės prievartos taikymo sąlygos bei tvarka, laikymosi būtinybę“;

7.4. „[...] Seimo kontrolierius rekomenduoja Policijos generaliniam komisarui [...] imtis priemonių užtikrinti, kad: [...] pareigūnai fizinę prievartą naudotų laikydamiesi teisės aktuose nustatytų fizinės prievartos naudojimo sąlygų ir tik išimtiniais atvejais, jei švelnesnės poveikio priemonės yra (gali būti) neveiksmingos; [...].“

8. 2020 m. kovo 30 d. Seimo kontrolierių įstaigoje buvo gautas Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2020 m. kovo 26 d. raštas Nr. 5-S-4486 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus ataskaitos ir rekomendacijų“.

Šiame rašte nurodoma:

8.1. „Pareigūnai nuolatos gilina savo teorines ir praktines profesinės taktikos žinias. Pagal Policijos pareigūnų papildomų reikalavimų, susijusių su fiziniais ir praktiniais gebėjimais eiti tam tikras pareigas, ir atitikties šiems reikalavimams tikrinimo bei profesinio taktinio, specialaus fizinio rengimo pratybų ir sportinės veiklos organizavimo tvarkos aprašą, patvirtintą Lietuvos policijos generalinio komisaro 2016 m. liepos 18 d. įsakymu Nr. 5-V-581, priklausomai nuo tarnybos pobūdžio priskirto lygio, papildomų reikalavimų pratyboms skiriama ne mažiau kaip nuo 4 iki 8 valandų per mėnesį. Teisėtumo laikymuisi, tarnybinės drausmės užtikrinimui policijoje yra skiriama daug

dėmesio. Dėl to policijoje įsteigti imuniteto ir vidaus tyrimų padaliniai, taip pat pareigūnų korupcijos ir tarnybinės drausmės kontrolė pavesta jų tiesioginiams vadovams“;

8.2. „Lietuvos policijos mokykla, rengdama mokymo medžiagą (programų turinį), analizuoja dažniausiai pasitaikančias arba išskirtines situacijas atliktų tyrimų dėl prievartos panaudojimo medžiagose ir šiuos atvejus įtraukia į mokymo medžiagą.“

Tyrimo išvados

9. Skunde nurodoma, kad Vilniaus AVPK pareigūnai galimai nepagrįstai Pareiškėjo atžvilgiu taikė specialiąsias priemones (antrankius).

10. Policijos įstatyme yra nustatyta, kad policijos pareigūnas, atlikdamas jam nustatytas funkcijas, turi teisę šio įstatymo nustatyta tvarka panaudoti prievartą (šios pažymos 5.2 punktas). Viena iš šios prievartos, kurią gali taikyti policijos pareigūnas, formų yra specialiųjų priemonių, tarp jų ir antrankių, naudojimas. Policijos pareigūnas turi teisę naudoti antrankius ir surišimo priemones prieš agresyvius ar linkusius žalotis asmenis, konvojuodamas arba pristatydamas į policijos įstaigą, kitą instituciją ar įstaigą administracinius nusižengimus ar nusikalstamas veikas padariusius (galimai padariusius) asmenis, atlikdamas šių asmenų apžiūrą, taip pat vykdydamas asmenų grąžinimą į Lietuvos Respubliką (šios pažymos 5.3, 6.2 punktai).

Atkreiptinas dėmesys, kad policijos veikla grindžiama profesinės etikos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, politinio neutralumo, veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo, tarnybinio pavaldumo, subsidiarumo, taip pat prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principais (šios pažymos 5.1 punktas). Tai reiškia, kad policijos pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą tik tarnybinio būtinumo atvejais ir tik tiek, kiek to reikia tarnybinėms pareigoms įvykdyti. Tačiau pareigūnas naudoti prievartą privalo adekvačiai esamoms aplinkybėms ir proporcingai esamam pavojui, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą ir individualias pažeidėjo savybes. Fizinė prievarta naudojama tik tada, kai psichinė prievarta buvo neveiksminga arba kai bet koks delsimas kelia pavojų pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai (šios pažymos 5.3. punktas). Pareigūnas, prieš panaudodamas specialiąsias priemones, privalo įvertinti asmens pasipriešinimo lygį, specialiųjų priemonių naudojimu siekiamą tikslą, kokio poveikio efektyvumo tikimasi panaudojus specialiąsias priemones, galimybes pasinaudoti specialiųjų priemonių sukeltu poveikiu, specialiųjų priemonių panaudojimo ir poveikio padarinius, savo atsitraukimo, priedangos ir kitų specialiųjų priemonių panaudojimo galimybes, jeigu panaudotos specialiosios priemonės būtų nepakankamai veiksmingos (šios pažymos 6.1 punktas).

Seimo kontrolierius savo darbo praktikoje (šios pažymos 7 punktas) yra pažymėjęs, kad pareigūnams suteikta diskrecija atliekant pareigas naudoti prievartą nėra absoliuti; pareigūnai fizinę prievartą prieš asmenis turi teisę naudoti tik išskirtiniais, teisės aktuose numatytais, atvejais, tik esant tam tikroms sąlygoms ir ne daugiau, nei reikia teisėtiems tikslams pasiekti; specialiosios priemonės (tokios kaip antrankiai, asmenų sulaikymo, surišimo ar tramdymo priemonės ar įrankiai) pareigūnų gali būti naudojamos net ir nesusidarius neišvengiamo pavojaus situacijoms, konvojuojant arba pristatant į policijos įstaigą, kitą instituciją ar įstaigą administracinius nusižengimus ar nusikalstamas veikas padariusius (galimai padariusius) asmenis, tačiau tik tuomet, jei šie asmenys nevykdo teisėtų nurodymų arba reikalavimų, pasyviais veiksmais (arba neveikimu) priešinasi sulaikymui ar vengia pareigūno veiksmų arba nuo jų išsisukinėja; fizinę prievartą prieš asmenis, kurie nesipriešina, nekelia pavojaus pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai, nėra pateisinama.

11. Skundo tyrimo metu nustatyta, kad Pareiškėją pervežant iš areštinės į gydymo įstaigą ir atgal buvo naudojamos specialiosios priemonės (antrankiai). Pasak Vilniaus AVPK pareigūnų, šios

priemonės buvo naudojamos Apraše nustatytu teisiniu pagrindu, t. y., asmuo buvo konvojuojamas į gydymo įstaigą tarnybiniu automobiliu, nepritaikytu konvojuoti.

Vilniaus AVPK pareigūnai pripažino, kad konvojavimo metu Pareiškėjas nesipriešino, tik žodžiu reiškė nepasitenkinimą, žadėjo skųstis ir siekti, kad patruliai būtų nubausti, o gal net atleisti. Duomenų, kad Vilniaus AVPK pareigūnai Pareiškėjui susiklosčiusioje situacijoje vertino būtinybę naudoti antrankius, t. y., atsižvelgė į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą, individualias pažeidėjo savybes, grėsmę pareigūnų ar kitų asmenų gyvybei ar sveikatai, specialiųjų priemonių naudojimu siekiamą tikslą, specialiųjų priemonių panaudojimo ir poveikio padarinius, Seimo kontrolieriui nebuvo pateikta.

Šios aplinkybės leidžia teigti, kad nagrinėjamu atveju buvo teisinis pagrindas, tačiau nebuvo realaus poreikio naudoti specialias priemones, todėl Vilniaus AVPK pareigūnai prievartą (specialiąsias priemones, t. y., antrankius) Pareiškėjo atžvilgiu panaudojo nesivaudovaudami proporcingumo principu.

Atkreiptinas dėmesys, jog Seimo kontrolierius savo darbo praktikoje (šios pažymos 7 punktas) Lietuvos policijos generaliniam komisarui rekomendavo imtis priemonių užtikrinti, kad pareigūnai fizinę prievartą naudotų laikydamiesi teisės aktuose nustatytų fizinės prievartos naudojimo sąlygų ir tik išimtiniais atvejais, jei švelnesnės poveikio priemonės yra (gali būti) neveiksmingos. Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos raštu (šios pažymos 8 punktas) Seimo kontrolierių patikino, kad teisėtumo laikymuisi policijoje yra skiriama daug dėmesio, t. y., pareigūnai nuolat gilina savo teorines ir praktines profesinės taktikos žinias, papildomų reikalavimų pratyboms skiriama ne mažiau kaip nuo 4 iki 8 valandų per mėnesį, Lietuvos policijos mokykla, rengdama mokymo medžiagą (programų turinį), analizuoja dažniausiai pasitaikančias arba išskirtines situacijas dėl prievartos panaudojimo ir šiuos atvejus įtraukia į mokymo medžiagą, todėl papildomų priemonių imtis nėra reikalinga. Nagrinėjamu atveju susiklosčiusi situacija leidžia daryti išvadą, kad nepaisant dedamų pastangų šiuo metu policijos įstaigose skiriamas dėmesys teisės aktuose įtvirtinto reikalavimo prievartą naudoti vadovaujantis proporcingumo principu laikymuisi yra nepakankamas.

12. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Skundas yra pagrįstas.

Lietuvos policijos generaliniam komisarui pakartotinai rekomenduotina imtis priemonių užtikrinti, kad pareigūnai fizinę prievartą naudotų laikydamiesi teisės aktuose nustatytų fizinės prievartos naudojimo sąlygų ir tik išimtiniais atvejais, jei švelnesnės poveikio priemonės yra (gali būti) neveiksmingos.

Vilniaus AVPK viršininkui Sauliui Gagui rekomenduotina Vilniaus AVPK pareigūnams, nagrinėjamu atveju taikiusiems Pareiškėjui specialiąsias priemones (antrankius), siūlyti atnaujinti teorines ir praktines žinias, susijusias su proporcingu specialiųjų priemonių naudojimu.

SEIMO KONTROLIERIAUS SPRENDIMAS

13. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius nusprendžia X advokato Y Skundą dėl Vilniaus AVPK pareigūnų veiksmų (neveikimo), nepagrįstai naudojant specialiąsias priemones (antrankius), pripažinti pagrįstu.

SEIMO KONTROLIERIAUS REKOMENDACIJOS

14. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 17 punktu, Lietuvos policijos generaliniam komisarui Renatui Poželai rekomenduotina imtis priemonių užtikrinti, kad pareigūnai fizinę prievartą naudotų laikydamiesi teisės aktuose nustatytų fizinės prievartos naudojimo sąlygų ir tik išimtiniais atvejais, jei švelnesnės poveikio priemonės yra

(gali būti) neveiksmingos.

15. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 14 punktu, Vilniaus AVPK viršininkui Sauliui Gagui rekomenduotina Vilniaus AVPK pareigūnams, nagrinėjamu atveju taikiusiems Pareiškėjui specialiąsias priemones (antrankius), siūlyti atnaujinti teorines ir praktines žinias, susijusias su proporcingu specialiųjų priemonių naudojimu.

16. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad informacija apie siūlymų (rekomendacijų) išnagrinėjimą Seimo kontrolieriui turi būti pateikiama nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, atsižvelgiant į Seimo kontrolieriaus siūlymą (rekomendaciją), **bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo siūlymo (rekomendacijos) gavimo dienos.**

Seimo kontrolierius

Augustinas Normantas